

A szerző — amint ez a kötetet záró, fejezetek szerint csoportosított „Irodalom- és forrásjegyzék”-ből kiderül — jól ismeri és gondosan fel is használta a költő műhelyeiről és fórumairól írott cikkeket, tanulmányokat. Hivatkozásai azonban — ennek ellenére — nem minden esetben következetesek. Általunk lényegesnek vélt problémák feldolgozása során is előfordul, hogy nem tünteti fel az eredeti szakirodalmat, melyből értesülései származnak. „Az emlékezők szerint...” vagy „a dokumentumok szerint...” — írja nem egy esetben, de az emlékezőket, a dokumentumok lelőhelyét és szerzőiket meg nem nevezi; s ilyenkor hiábavaló a kötetzáró mégoly pontos és szabatos forrásjegyzék is.

A szép kiállítású könyvet „okosabb” tipográfiával talán áttekinthetőbbé lehetett volna tenni. A dokumentumokat nem teszi idézőjelek közé a szerző, csupán sorkihagyással jelöli a szöveghatárokat. Tekintettel arra, hogy a kötet nagyobb részét éppen az eredeti szövegek teszik ki, azokat szélesebb margóval vagy kurzivált szedéssel is érdemes lett volna jelölni.

A *József Attila műhelyei* — említett hiányosságai ellenére is — példaadó, mert a költő alkotói útjának sajtótörténeti és irodalomszociológiai — új — szempontú megközelítésével gazdagította a szakirodalmat. (Kossuth, 1975.)

SZIGETI LAJOS

Halász Péter: A termelőszövetkezeti mozgalom története Apátfalván

Azoknak, akik felnőtt fejjel élték át a termelőszövetkezeti mozgalom kezdeteit, majd győzelemre jutásának éveit, nem sok emlékeztető kell, hogy fölidéződjenek az emlékek. Egészen közel van még ez a kor, és már történelem volna? Halász Péter könyve szinte napjainkig, 1973-ig követi a Maros menti Apátfalva termelőszövetkezeteinek életét.

A Viharsarok agrárkérdéseiről nem szükséges bővebben szólni, hiszen már maga a tájegység neve is ezekre utal. Apátfalva pedig nem kivétel az általános gondok alól, sőt itt még az átlagosnál is kevesebb volt a föld. Amikor 1945-ben osztáshoz fogtak, alig volt miből hasítani. Még a nagyhatárú alföldi mezővárosokat jellemző terjedelmes gazdabirtokok is hiányoztak. Kevés szántóból csakis színvonalas nagyüzemi gazdálkodással lehet megélni. Ez a közigazgatási megalapozottságú, ma már jól tudott megoldási lehetőség a kezdetek kezdetén fölmerült, csakhogy az apátfalviakat a földszűke már sok évtizede rászorította a kis parcellákon való belterjes gazdálkodásra, a zöldség-, hagyma- és újburgonya-termesztésre. Fejlett kisárutermelői tudatuk alakult ki, amelynek megváltozása a nagyüzem teljes igényű elfogadásáig, visszatekintve sem volt egyszerű folyamat.

Az apátfalvi termelőszövetkezeti mozgalom történetének nagyobb szakaszai többé-kevésbé egybevágóan az országos eseményekkel. Az 1940-es évek végének első próbálkozásait az 1956-ig tartó zűrzavaros időszak követte. Ezek az évek alaposan próbára teszik a történetíró vállalkozó kedvét, igazságkereső akaratát. Mindenekelőtt alig lehet követni a szervezeti változásokat. Évente alakultak, bomlottak föl vagy egyesültek szakcsoportok és különböző típusú termelőszövetkezeti csoportok. A többnyire tisztavirág-életű kísérletek megalapozatlanok voltak. A birtokos parasztság messze elkerülte a közös gazdaságoknak még a környékét is, az agrárszegénységnek pedig se tapasztalata, se fölszerelése, de főként földje nem volt. Például 1955-ben a Kossuth termelőszövetkezet mindössze 115 katasztrális holdon kezdett gazdálkodni,

de abból csak tizenhetet hoztak maguk a tagok, a többit a szomszédos állami tartalékföldről kapták. Elképzelhető, milyen eredményeket értek el ilyen helyzetben. Nem csak a rossz példák hatottak a mozgalom ellenében, hanem — köztudott — sok egyéb politikai körülmény, elsősorban a hivatalos mezőgazdasági politika rontotta le hitelét. A tanulmány vázlatosan szól ezekről, de néhány jól választott példával és utalással pontosan érzékelteti, mit jelentettek Apátfalva társadalmának a fedezet nélkül kezdeményezett munkaversenyek, a gépállomások hanyag munkája, a begyűjtés és beszolgáltatás, a gazdasági rendőrség padlássöprései, a túlhajtott kulákpolitika, s ezeken túl a különfajta törvénysértések. Mégis, sem 1953-ban, sem 1956-ban nem érte nagyobb csapás a helyi termelőszövetkezeteket. Viszonylag kevesen léptek ki, igaz, a tagok száma sem nagyon emelkedett. Két kis területű közös gazdaság pedig átvészelte ezeket az éveket, és 1956—1959 között stabilizálódott, viszonylag jó eredményeket mutatott föl. Ezek váltak alapjává annak a három termelőszövetkezetnek, amelyek 1960 és 1968 között most már az egész község dolgozó parasztságát egyesítették. Az utolsó szakasz az 1968-ban végbement egyesüléskor kezdődött, de a különböző fejlettségű, gazdasági erejű szövetkezetek összekerülése miatt keletkezett válság hullámai még 1973-ban sem simultak el teljesen.

Aligha lehet pontosan érzékeltetni az apátfalvi viszontagságokat, olyan sokrétűek. Halász Péter ugyanis a fősoroltakon kívül még számos más mozzanatot, például a gazdálkodás szerkezetének és arányainak változását (természetesen számadatokkal, statisztikákkal a lehetőségek szerint alátámasztva), a termelőszövetkezeti demokratizmus érvényesülését, a szakember- és vezetőkérdést, a tagok anyagi és társadalmi helyzetét is vizsgálja és elemzi. S ha könyvének bemutatásából eddig nem tetszett volna ki, hogy korántsem — a köznapi értelemben sem — száraz, hanem izgalmas, de egyben tudományos igényű a munkája. Bővelkedik drámai mozzanatok felidézésében, bátran perel azért, hogy minél többet mondhasson el a közel-múlt nehéz esztendeiről a jövő érdekében.

Ha hiányérzete marad az olvasónak, úgy vélem, abból adódhat, hogy nem látja az apátfalvi események távolabbi hátterét, csupán a megyéről, de inkább a járásról esik szó a viszonyítások során. Erről azonban elsősorban nem a szerző tehet. A korszakot és a témát közelsége miatt az országos kitekintésű történetírás még nem dolgozta föl. Nincsenek összegyűjtve, sem föltárva tanulmányozásának forrásai, ezzel a kérdéssel Halásznak is minduntalan találkoznia kellett, ha részletvizsgálatokba bocsátkozott. Gyakran kénytelen volt szóbeli visszaemlékezésekre támaszkodni, s ha a kívülről jött ember objektivitása sokszor segített a személyes indulatok megsűrésében, bizonyára nem mindig sikerült tisztán látnia. A tévedés lehetőségét azonban felelősen vállalta. Feltehető, hogy a tanulmány adatai, megállapításai, évek múlva, ha már távolabbról szemlélhetjük a kort, a termelőszövetkezeti mozgalom első szakaszait, javításra szorulnak, esetleg meg is fogják némelyiket cáfolni, az úttörés értékéből azonban akkor sem lehet majd levonni. (*Akadémiai, 1975.*)

KÓSA LÁSZLÓ

Selye János: Bonckés alatt a kutatás

A stressz és az általános adaptációs szindróma akkor még tankönyvön kívüli fogalmát e rövid recenzió írója, valamikor az ötvenes évek elején, néhai Went István fiziológus professzor egzakt előadásában hallotta először. „A sok nyelvet beszélő komáromi fiú” ekkor került tudatában az élettan külföldön élő magyar klasszikusai